

Чума (стислий переказ)

Альбер Камю

Альбер Камю

Чума

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Частина перша

Події роману відбулися 194... року в місті Орані – французькій префектурі на алжирському узбережжі. Вранці 16 квітня доктор Бернар Ріє, вийшовши зі свого помешкання, перечепився об здохлого щура. Увечері Ріє, перш ніж зайти до себе, знову побачив щура, який упав, а з його писка бризнула кров. Вигляд крові навернув його думкою до свого клопоту: дружина Ріє слабувала вже рік і завтра мала їхати до санаторію в гори, а сюди мала прибути його матір. 17 квітня воротар Мішель показав Ріє, що знайшов ще трьох здохлих щурів. Їдучи до своїх пацієнтів на околицю міста, Ріє нарахував з півтора десятка щурів, що валялися на купах сміття. Старий хворий іспанець, якого відвідав Ріє, вважав, що щурі віщують голод.

Ріє відправив дружину на лікування, цього ж дня зустрівся з газетярем Раймоном Рамбером, який прибув від великої паризької газети взяти в лікаря інтерв'ю про умови побуту арабів і про санітарний стан корінного населення. Ріє сказав, що стан такий собі і порадив зробити цікавий репортаж про здохлих щурів. Вирушаючи в об'їзд, лікар зустрів на сходах молодика на ім'я Жан Тарру, який саме стежив за останніми корчами щура.

На ранок, 18 квітня, лікар, привізши з вокзалу матір, побачив, що воротар Мішель захворів. У місті занепокоїлися через мертвих гризунів, преса вимагала від муніципалітету якихось дій. Службі щуроловів було дано наказ: щоранку на світанні підбирати здохлих пацюків. Минуло кілька днів. 25 квітня було зібрано й спалено 6231 щура. Жителі міста вимагали вжити рішучих заходів, винуватили владу. Та раптом навала враз припинилась.

Якось до Ріє подзвонив давній пацієнт, службовець мерії на ім'я Жозеф Гран. Він давно слабував на звуження аорти, а що був бідний, то Ріє лікував його задарма. Гран просив приїхати, бо дещо сталося з його сусідом. Ріє приїхав на вулицю Федерб, у передмістя. Гран розповів, що вчасно відчепив сусіда пана Коттара, який хотів повіситися. Ріє мусив дати знати у комісаріат, на випадок, якщо Коттару спаде на думку ще раз така ідея. Сам Коттар заявив, що то був просто хвилиnnий спалах шаленства,

Пізніше Ріє відвідав хворого воротаря, який блював рожевуватою жовчю, був знесилений, температура в нього дуже підскочила, а залози на шиї і суглоби ще дужче

набрякли. Вдома Ріє зателефонував до свого колеги Рішара, одного з найкращих лікарів у місті. Той теж мав два пацієнти з такими симптомами. Надвечір температура у воротаря підскочила до сорока, він марив і кляв щурів.

30 квітня в місто прийшла справжня весна. Мішелю стало так погано, що Ріє вирішив ізолювати його. Та коли хворого перевозили "швидкою", він помер. Після нього багатьом судилося піти дорогою, на яку Мішель ступив перший.

Жан Тарру, про якого згадувалося раніше, оселився в Орані за кілька тижнів перед незвичайними подіями і мешкав в одному з найбільших готелів у центрі міста. Ніхто не знав, звідки він узявся, навіщо тут зупинився. Його найчастіше можна було бачити на пляжі, де він з видимою утіхою пірнав і плавав. Тарру був життєрадісний, постійно робив нотатки про місто і його жителів. Коли в його готелі теж було знайдено пацюка, а одна покоївка захворіла, він докладно описував цю таємничу лихоманку.

По тому як воротаря перенесено до трупарні, Ріє зателефонував до Рішара і ще кількох лікарів. З розпитів виявилось, що протягом кількох останніх днів було випадків з двадцять подібного захворювання. Майже всі – смертельні.

Ріє був присутнім на розслідуванні Коттарового замаху на своє здоров'я. Гран розповів Ріє, що Коттара майже не знає, але гадає, що той при грошах, взагалі цей чоловік якийсь дивак. Поліційний комісар та решта вирішили, що спроба самогубства відбулася через "Прикрощі інтимного характеру". Коттар погодився і зізнався Ріє, що не може терпіти поліцію і прагне лише спокою.

За кілька днів смертних випадків почастишало. В той час до Ріє завітав Кастель, його старший колега. Лікарі вперше заговорили про те, що це може бути чума. Гран, який служив у мерії і займався там усякими справами, тепер провадив підрахунок смертних випадків. Службовець розповів Ріє, що за останні 48 годин померло 11 людей.

Ріє давно знав Грана. Той був найтиповіший дрібний службовець. Довгий, сухорлявий, у заширокому одязі. Гран виконував скромну, але дуже корисну роботу, отримував малу платню, а ще він вечорами писав якусь книгу.

Ріє домігся від префектури згоди на скликання санітарної комісії. Префект хотів з'ясувати собі, яких заходів треба вжити. Старий Кастель говорив, що головне – з'ясувати, чума це чи ні. Рішар заявив, що, на його думку, не слід піддаватися паніці: йдеться лише про лихоманку. Та Ріє вважав, що це чума. Знайдений мікроб був чумний, але трохи відрізняється від класичного опису. Усі погодилися з тим, що слід удатися до профілактичних заходів.

Жозеф Гран розповів Ріє ще дещо про Коттара. Той дуже змінився, став якийсь чемний. Зрештою, Коттарове життя обмежується сидінням удома, відвідуванням скромного ресторанчика та якимись таємничими походеньками. Офіційно він вважався комісіонером по продажу вин та лікерів. За будь-яких обставин комісіонер тримався замкнуто й недовірливо, а тепер усе змінилося. Коттар ніби хоче примиритися, чи що, з людьми, завоювати їхню симпатію, навіть кілька разів водив Грана у найшикарніші ресторани та кав'ярні. Гран вважав, що у Коттара нечисте сумління. Ріє сам відвідав ввечері комісіонера Коттара. Той говорив, що йому краще і було б зовсім добре, якби

ним ніхто не цікавився. Потім його зацікавило, чи бувають випадки, щоб людину, яка лікується в клініці чи лікарні, заарештовували. Ріє відповів, що таке іноді трапляється, але при цьому враховується стан хворого.

У корпусах лікарні уже не було місць для хворих. Закрили школу і садок, і там влаштували лазарети. Городян зобов'язували заявляти про всі випадки захворювання, а недужі неодмінно підлягали ізоляції. Будинки, де виявлено хворих, мали бути очищені та продезінфіковані. Ті, хто був у контакті з хворими, мали пройти карантин; похорони брала на себе міська влада. Через день літаком прибула сироватка. Для лікування ослаблених її вистачило, проте скоро запаси були вичерпані.

Раптом крива смертності різко пішла вгору. Того дня, коли знову зареєстровано тридцять смертей, Бернар Ріє перечитував офіційну депешу, у якій стояло: "Офіційно оголосіть про чумну епідемію. Місто вважати закритим".

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Частина друга

Брами міста позачинялися, було заборонено листування з зовнішнім світом. Спершу міжміські розмови було дозволено, але через перевантаження телефонних ліній і тисняву в переговорних кабінах вони протягом кількох днів були геть заборонені. Єдиним порятунком лишався телеграф. Влада нікого не випускала з міста, але дозволила повернутися тим, хто виїхав з Орана перед епідемією.

У місті нараховувалося двісті тисяч жителів. Крива смертності невпинно повзла вгору. П'ятий тиждень пошесті дав уже триста двадцять один смертний випадок, а шостий – триста сорок п'ять. Постачання обмежено, а продаж бензину суворо лімітовано. До Орана сухоходом і повітряною дорогою прибували тільки предмети першої необхідності.

Через два дні по тому, як місто було оголошене закритим, Ріє, виходячи з лазарету, наштотхнувся на Коттара. Той був веселий і не без утіхи зауважив, що пошесті не припиниться скоро, тож усе піде шкереберть.

Того самого дня, Жозеф Гран помітив на письмовому столі лікаря фотографію пані Ріє й запитально глянув на свого співрозмовника. Ріє відповів, що його дружина не в місті, вона лікується. Гран розповів, що він одружився зовсім молодим з юним небагатим дівчам. Заради цього довелося кинути науку й піти на службу. Його Жанні також довелося піти на роботу. Гран від незмірної втоми якось підупав, усе рідше й рідше говорив з дружиною, і врешті вона покинула його. Тепер йому кортіло написати до Жанни листа, щоб якось виправдатися в її очах. Увечері Ріє послав дружині телеграму і повідомив, що місто оголошене закритим, що він здоровий, що хай вона дбає про себе і що він увесь час про неї думає.

Через три тижні після закриття міста до Ріє звернувся Рамбер. Він просив допомогти вибратися з міста, адже він не тутешній, в Парижі на нього чекає кохана. Та Ріє нічого не міг зробити.

Під кінець першого місяця чуми отець Панлю, єзуїт, виголосив палке казання про те, що люди самі накликають на себе чуму, ця кара Божя приборкує сліпих і сповнених гордині. Праведникам нема чого боятися, але грішникам випадає воістину тремтіти. Після цієї проповіді містяни почали усвідомлювати своє становище, з'являлися божевільні. Деякі вирішили діяти силою і, намагаючись обдурити пильність кордону, вибратися з міста.

Якось Гран розповів Ріє, що пише книгу, і показав першу фразу твору. Початок здався лікареві цікавим, він хотів дізнатися, що буде далі. На це Гран палко заперечив, бо першу фразу треба ще вдосконалити.

Тим часом Рамбер шукав спосіб вибратися з міста. Журналіст оббігав уже всі канцелярії, зробив усе можливе і збагнув, що вихід надійно забарикадовано.

Настав період спеки. Минав червень. Після запізнілих дощів почався палючий вітер. Перші дні спеки збіглися з стрімким злетом кривої смертності, епідемія забирала за тиждень десь із сімсот жертв.

Одного вечора Ріє і Тарру зустрілися в лікаря. Чоловіки встигли стати друзями. Тарру мав план організувати добровільні загони, тому просив Ріє доручити йому взятися до цієї справи. Ріє сказав, що теж приєднається, бо є хворі і треба їх лікувати. Друзі знали: треба боротися в той чи інший спосіб і нізачо не падати навколішки. Старий Кастель вклав усю свою віру і всю свою снагу у виробництво сироватки тут, на місці, з усілякого підручного матеріалу. І вони з Ріє сподівалися, що сироватка, виготовлена з культур мікроба, яким вражене місто, буде дійовішою, аніж сироватка, одержана десь-інде, бо місцевий мікроб дещо відрізнявся.

Гран взяв на себе статистичний облік. Вечорами Ріє розмовляв з Граном. Потроху до цих вечірніх розмов вони залучили й Тарру, і Гран з явною втіхою відкривав свою душу перед двома приятелями.

Переконавшись, що законним шляхом з міста йому не вибратися, Рамбер зібрався скористатися з інших каналів. Випадково зустрівшись у Ріє з Коттаром, Рамбер отримав надію. Коттар був причетний до контрабанди нормованим крамом. Він перепродував цигарки та кепську горілку, ціни на які зростали щодня, і вже збив собі таким чином невеличкий капіталець. Якось Коттар повів Рамбера у кав'ярню у Флотському кварталі і познайомив з чоловіком, який обіцяв допомогти випустити Рамбера з міста. Та ця спроба нічого не дала. Він вирішив почати все заново.

Для Коттара чума була вигідна, а допомагати у дружині він не хотів. Тарру знав, що якби не чума, Коттара заарештували б, бо йому світила в'язниця. Друга спроба Рамбера вибратися з міста знову не вдалася. Увечері, коли Ріє і Тарру прийшли до нього, Рамбер спитав у Ріє, як працюють санітарні дружини. Чоловіки міркували, яким чином вони можуть боротися проти чуми. Ріє говорив, що єдина зброя проти чуми – це чесність, бути чесним – значить робити свою справу. Рамбер не знав, в чому полягала його справа, можливо, він помилися, обравши любов. Коли гості йшли, Тарру сказав Рамберу, що дружина Ріє зараз у санаторії, за кількасот кілометрів звідси. Назавтра рано-вранці Рамбер зателефонував лікареві і сказав, що хоче вступити в дружину.

*Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

Частина третя

У середині серпня можна було сміливо сказати, що чума здолала всіх і вся. Жодна крапля дощу не освіжила Орана. Вечорами по вулицях уже не юрмився люд. Досі чума косила людей здебільшого по околицях, але раптом наблизилася до ділових кварталів. Люди, які вернулися з карантину і знетямилися від втрат і горя, підпалювали свої власні оселі, гадаючи, ніби чума згине у вогні. Знову вночі на міські ворота було вчинено кілька наскоків, але цього разу невеличкі ватаги нападників були озброєні. Кілька чоловік зуміло вирватися на волю.

Людей ховали з квапливістю, було спрощено всі формальності, і саму жалобну церемонію, як таку, скасовано. Хворі вмирали не вдома, сім'ю, зрозуміло, сповіщали, але здебільшого рідні не могли вільно ходити по місту, бо сиділи на карантині, якщо вони були в контакті з хворим. З часом префектурі довелося заборонити родичам бути присутніми на похороні, бо з часом похоронний обряд виродився в досить-таки непривабливу формальність. Ще через деякий час в далекому кінці цвинтаря викопали два величезні рови: для чоловіків і для жінок. Пізніше мерців почали ховати купою. На дні кожного з ровів булькало й шипіло негашене вапно. Починаючи від серпня, кількість жертв набагато перевищувала можливості цвинтаря. Трупі почали спалювати.

*Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

Частина четверта

У вересні і жовтні чума все ще підминала під себе місто. Небо насилало то туман, то спеку, то дощ. На початку жовтня були зливи. Ріє та його друзі, члени санітарних дружин були дуже втомлені.

Тарру довелося перебратися до Ріє, бо готель перевели під карантин. Кастель повідомив, що сироватка готова. Коттар не виглядав ні втомленим, ні зажуреним. Він тримався і далі осторонь, але взаємин з людьми не поривав. Особливо він прихилився до Тарру, і вчащав до нього. Коттар вважав, що зараза його не візьме. Він хотів жити в облозі разом з усіма, ніж стати в'язнем самотою. Словом, чума йому вигідна.

У перший вересневий тиждень Рамбер знову спробував вибратися з міста. Перед тим, як втекти, Рамбер подався до Ріє. Той саме розрізав бубони в пахвині хворого. Був там і Тарру, який сказав, що сьогодні ввечері Рамбер буде далеко, а сам Рамбер додав: "Теоретично". Пізніше Рамбер і Ріє їхали машиною, вів машину Тарру. Рамбер сказав, що передумав тікати з міста, бо якщо він поїде, йому буде соромно. Ну, коротше, це завадить йому любити ту, яку він залишив. Ріє сказав, що нітрохи не соромно віддати перевагу щастю. "Воно то так, – відповів Рамбер. – Але все-таки соромно бути щасливим одному".

Кастелеву сироватку випробували тільки наприкінці жовтня. Напередодні занедужав син слідчого Отона. Ріє розумів, що випадок безнадійний, але вирішив випробувати на ньому Кастелеву сироватку. Лікарі зробили хлопчикові краплинне вливання. З четвертої ранку доктор Кастель і Тарру не відходили від його постелі, щохвилини стежачи, як хапає або відпускає недуга. Ріє, отець Панлю, Жозеф Гран і Рамбер теж там були. Вони спостерігали неймовірні муки хлопчика, поки той не помер. Смерть дитини вразила Ріє, а отець Панлю виголосив проповідь, зовсім відмінну від тої, що була на початку чуми. Проповідник несподівано гучно виголосив, що багато чого можна пояснити перед лицем Господа Бога, а інше так і не поясниться, наприклад, скін невинної дитини. Йому нічого не коштувало сказати, що вічне раювання, яке чекає на дитину, може сторицею винагородити його за земні муки, але, по правді кажучи, він і сам не знає, чи так воно. Бо хто ж візьметься запевняти, що століття райського блаженства можуть оплатити бодай мить людського страждання? Цього разу отець говорив про те, що не треба вклякнути і дати подіям іти своєю чергою. Навпаки, треба тихенько пробиватися в пітьмі, хай навіть наосліп, і намагатися робити добро. А щодо решти, то мусимо покластися смиренно на Господа.

Через кілька днів після казання отець Панлю захворів, його забрали в лазарет, у руках він весь час тримав розп'яття. Скоро він помер.

Сироватка Кастеля в кількох випадках несподівано дала чудові наслідки. Раптом чума забрала також і доктора Рішара. Кастель почав готувати свою сироватку ще старанніше, ніж раніше. Тепер ширилася ще й легенева форма чуми. У місті на харчі ставало все сутужніше. Спекулянти, звісно, не стояли осторонь. Бідні родини опинилися в скруті, тоді як багатим не бракувало майже нічого.

Наприкінці листопада почалися приморозки. Одного вечора Тарру і Ріє провідали старого ядушника, а потім вибралися на його терасу. Там друзі щиро розмовляли. Тарру розповів, що вже пережив чуму ще до того, як попав до цього міста. Його батько був багатим суддею і якось взяв сина на судове засідання. Там Тарру запам'ятав образ підсудного: його так щиро жахало те, що він вчинив, і те, що зроблять з ним самим! Батько Тарру приговорив підсудного до страти. Від того дня Тарру зацікавився правосуддям, смертними вироками, стратами і в якомусь очманінні твердив собі, що батько з обов'язку не раз був присутній при вбивстві. Ще рік Тарру прожив удома, а потім пішов. Коли батько помер, забрав до себе матір. У вісімнадцять років він спізнав бідність. Чого тільки він не перепробував, аби заробити собі на прожиття. Хлопець почав політикувати, не було в Європі такої країни, де б він не брав участі в боротьбі проти смертної кари. Протягом довгих років Тарру вважав себе наче зачумленим, хоч усіма силами душі вірив, ніби саме з чумою і бореться. Тарру вважав, що кожен носить чуму в собі, бо не існує такої людини на Світі, якої б вона не торкнулася. І тому треба безупинно стежити за собою, щоб, випадково забувшись, не дихнути в обличчя іншого і не передати йому зарази. Бути зачумленим вельми стомливо. Але ще стомливіше не бажати ним бути.

Після цієї розмови Ріє і Тарру пішли скупатися в морі, бо мали перепустки. Там

вони відчули себе нарешті вільними від міста й чуми. Тієї ночі друзі поріднилися серцем.

Рамбер з міста не вибрався, але йому пощастило зав'язати таємне листування з дружиною. Вряди-годи він діставав від неї звістку. Рамбер запропонував лікареві скористатися його каналами, і Ріє погодився. Вперше за довгі місяці він написав дружині, але відповідь барилася. Зате Коттар благоденствував і багатів на своїх махінаціях. А ось Гран захворів. Під час хвороби він попросив Ріє дати йому рукопис, що лежав у шухляді. Рукопис був коротенький, усього сторінок п'ятдесят. Лікар погортав його і побачив, що кожен аркуш списаний однією й тією самою фразою, нескінченними її варіантами, переробленими і сяк і так. Але наприкінці останньої сторінки було старанно виведено: "Люба моя Жанно, сьогодні Різдво..." Гран наказав спалити рукопис. Ріє послухався і кинув аркуші в грубку. Хвороба Грана перебігала тяжко, але він зумів вижити. Ріє і Тарру довідалися від ядушника, що в місті знову з'явилися щури. Це означало, що хвороба відступала.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Частина п'ята

Мертвих було все менше. Якщо раніше Кастелева сироватка майже не діяла, то тепер один успіх побивав другий. Лише іноді чума, відсапавшись, робила наосліп різкий стрибок і забидала трьох-чотирьох хворих.

Наприкінці січня крива смертності так різко пішла вниз, що після консультації з медичною комісією префектура оголосила: епідемію можна вважати за припинену. Через два тижні місто мали відкрити. Якось Тарру побачив kota, а їх у місті не бачили від самої весни. Лише Коттара засмутив відхід чуми. Ним почали цікавитися чиновники.

За кілька днів до відкриття Ріє повернувся додому і дізнався від матері, що Тарру захворів. Ріє скористався сироваткою, щоб врятувати друга. Тарру мав симптоми обох різновидів. Цілу ніч Ріє сидів біля нього. Зранку Ріє сказав, що опівдні буде видно, чи настане полегшення. Опівдні лихоманка сягла свого апогею. Нутряний кашель стрясав тіло хворого, він уже почав харкати кров'ю. І коли настав кінець, сльози безсилля застелили очі Ріє, і він не бачив, як Тарру раптом різко повернувся до стіни і випустив дух з глухим зойком. Ріє ясно відчув: зараз це вже остання, безповоротна поразка, якою завершуються війни і яка перетворює навіть мир, що настав, у незцілиме страждання. А вранці Ріє отримав телеграму, яка сповіщала про смерть дружини, вона померла ще тиждень тому.

Чудового лютневого ранку на світанні нарешті відчинилася міська брама, і цю подію радісно зустріли народ, газети, радіо і префектура. Влаштували свято, що тривало весь день і всю ніч. Поїздом до Рамбера приїхала кохана.

Ріє йшов містом. У міру того як він просувався вперед, натовп щільнішав, гомін голосів міцнів. Звичайно, дехто блукав тепер самотою по місту, бо втратив близьких.

Пора вже докторові Бернарові Ріє признатись, що він автор цієї хроніки. Він перебував ніби в центрі подій і тому міг найповніше відтворити те, що бачив і чув.

Коли Ріє завернути в провулочок, де мешкали Гран з Коттаром, його зупинив поліцейський патруль. Вони сказали, що далі не можна йти, бо якийсь божевільний стріляє у натовп. До Ріє підійшов Гран і сказав, що Коттар збожеволів. Одного поліцейського вже поранив, а потім вбив собаку. Нарешті поліцейські схопили Коттара.

Гран і лікар пішли далі. Коли прощалися, Гран сказав, що написав Жанні і що тепер він по-справжньому радий. А головне, він знову взявся за свою фразу.

Ріє зайшов до ядушника, той спитав про Тарру і дізнався, що чоловік помер. Старому було дуже шкода. Ріє піднявся на терасу, була вже ніч. Вона не дуже відрізнялася від тієї, коли вони з Тарру піднялися сюди, щоб забути про чуму. Але нинішня ніч була ніччю визволення, а не бунту. Над темним портом злетіли перші ракети офіційного святкування. Коттара, Тарру, того чи тих, кого любив і втратив Ріє, всіх, мертвих чи злочинних, уже забуто.

Доктор Ріє задумав написати цю історію, щоб засвідчити на користь зачумлених, аби принаймні пам'ять залишити про несправедливість і насильство, вчинені над ними, та й просто для того, щоб сказати, чого навчає тебе лиха година: люди більше заслуговують на захоплення, ніж на зневагу.

Ріє згадав, що будь-яка радість – під загрозою. Бо він знав те, чого не відала ця щаслива юрма: бацила чуми ніколи не вмирає, ніколи не щезає, десятиліттями вона може дрімати десь і, можливо, настане день, коли на лихо і в науку людям чума розбудить пацюків і пошле їх конати на вулиці щасливого міста.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу